

ВЕЗОВИ СА КАРАКТЕРИСТИКАМА БИДЕРМАЈЕРА И ДРУГОГ РОКОКОА

Добрила СТОЈАНОВИЋ

Музеј примењене уметности у Београду поседује групу везова и предмета украшених везом, насталих током XIX века. Они се по стилским карактеристикама и по начину рада могу сврстати у неколико категорија. Најстарији примерак припада класицизму, а најкаснији прелази у године овог века. Највећим делом су производи бидермајерске епохе и другог рококоа.

Везови и разни предмети украшени везом побудили су наше интересовање не само због своје уметничке вредности, већ и као предмети који припадају културној историји, који ће посматрани с једне стране допринети осветљавању духа протеклих стилских епоха, а с друге допунити наше познавање и разумевање културе становања током прошлог века. У погледу провенијенције ови предмети су настали у нашим областима које су биле у склопу аустријске монархије, првенствено у Војводини, или су из других земаља, које су припадале Аустрији. За незнатан број се зна да су настали у ужој Србији. Они су производ занатлија тога времена или кућне радиности, тачније речено женског ручног рада.

Још у XVIII веку у европској култури становања значајну улогу играла је склоност жене ка сензибилности, сентименталности и нежности. У периоду бидермајера пријатност дома један је од основних елемената формирања амбијента у коме се креће породица, чија је централна личност жена. Интимност дома је идеал човека бидермајерске епохе. Напушта се све што је неприродно, круто, јавља се извештан симетричан наред у простору за становање.

Све добија печат случајности, природности, органског настајања.

Уређење дома је одраз укуса оних који у њему живе, а не замисли архитекте; простор у коме се крећу хуманизиран је, индивидуализиран тако да све што их окружује изгледа као да је са њима и срасло. Пуна, неакадемска уметност ентеријера и културе становања овог времена, чије је гесло било удобност, интимност и једноставност, амбијента који одише топлином¹. У простору се постиже хармонија у релацији — човек и све оно што га окружује, како у часовима рада, тако и одмора. У периоду који је наступио после револуционарних покрета широм Европе, средином века грађанство стиче већу сигурност, самосвест и економску снагу, што утиче и на његову тежњу да тај свој положај демонстрира и начином живота и опремом амбијента у коме живи, што доводи до извесне презасићености и утрпаности простора.

Време од 1815. до 1860. којем углавном припадају наши предмети, и које стилски обухвата период бидермајера и другог рококоа, одраз је начина живота грађана. Посматрано из временске дистанце названо је касније „старо добро време“.

После дужих ратова у многим земљама Европе, грађани се строго занимају само за живот и интересе своје породице, а одржавање друштвених контаката се углавном своди на посете блиских или одлажење у природу. Такав начин живота утиче и на стварање посебне породичне атмосфере, где се строго води рачуна о подизању и образовању младих. Девојке се васпитавају код куће или у заводима где поред осталих дисциплина уче и да везу. Украшавање везом многих употребних предмета готово постаје потреба, чему данас можемо да захвалимо због приличног броја сачуваних предмета ове врсте.

Везови и предмети украшени везом из ове епохе, који су код нас сачувани у грађанским породицама, нарочито у областима које су биле у склопу аустријске монархије, налазе се у многим земљама Европе, чак и скандинавским, а чувају се и у многим северноамеричким колекцијама. За њих се може рећи да су једнако одраз бечког укуса, као и творевина „викторијанског стила“. Они су типични за стил и време о коме је реч, мада се одржавају и знатно дуже, током целог XIX века, а њихове деривате налазимо чак и у нашем столећу.

Везови су најчешће рађени за декорацију зидова уместо мањих слика, или су сасвим по формату и композицији схваћени као слике. Раде се и везови који се у одређеним приликама дају као поклон другим особама, или се шаљу као честитке². Неки су замишљени као низ узорака за вез, а врло често служе као декорација употребних предмета. Сачуване су различите врсте кутија, мапа за писање, албума, споменара, трака за обележавање страница при читању; затим чаше, флаше, чибуци, траке за повлачење звона и разни други предмети.

¹ Rupert Feuchtmüller—Wilhelm Mrazek, Biedermeyer in Österreich, Wien 1963, 71.

² Molnár László, Reforkori hímzések és kézimunkák az Iparművészeti Múzeumban, Az Iparművészeti múzeum és a Hopp Ferenc keletázsiai művészeti múzeum évkönyve VIII, 1965. Budapest 1966, 84.

На исти начин се везу и делови за тапазирање намештаја. Сачувани су и јастуци који су допуњавали намештај; некад су то јастучићи за остављање листова лаванде у ормане, или за чување марамица. Везови су често украшавали и делове одеће, па је и на овај начин уношена извесна лична нога у начин одевања жена оног времена.

Током XIX века ови ситни предмети доприносе јединству ентеријера и представљају остварење грађанских захтева и погледа на уметност. У односу на мануфактурне и занатске производе који су имали на изванредан начин и уметничку вредност, они су представљали често успео вид покушаја уметничког изражавања обичне жене оног времена.

Јединству стила ових предмета на широком подручју њиховог настајања помогли су узорци (шаблони), које још у првој половини XIX века почињу да доносе модни часописи³. У то време постоје и приручници са узорцима за вез⁴. У неким музејима као у Музеју за примењену уметност у Бечу, чувају се мапе са бројним цртежима за све делове ентеријера⁵. У неким сликарским школама обрађала се пажња на формирање стручњака за градњу и опрему куће⁶. Чешће се у стручним занатским школама по појединим категоријама заната формирају занатлије-уметници. Познато нам је да је тих школа било на аустријској територији у првој половини XIX века⁷. У Србији се тек 1867. у Београду оснива занатска индустријска школа, у циљу усавршавања занатског кадра⁸.

Њихов задатак је био да младе занатлије сем занатског знања у механичко-техничком погледу уче да своје производе и уметнички обликују. Као занимљив докуменат за ово могао би да послужи један нотес који садржи цртеже ученика — занатлија цртачке школе у Нађ-карољију а потице из 1843. године (чува се у библиотеци Музеја примењене уметности у Будимпешти). Међу њима има и цртежа припремљених за вез. Цртежи показују завидан ниво занатлијске културе XIX века⁹.

Као што је већ речено, током XIX века девојке се често васпитавају у разним заводима, где међу осталим вештинама уче и да везу. Занимљив је помен питомица таквих завода и њихових васпитачица као излагача на I, II и III мађарској занатској изложби, одржаваним у Будимпешти 1842, 1843. и 1846. године¹⁰. Њихови радови су у то време добили завидне критике¹¹.

Има помена да се у Србији у кућама угледнијих људи, високих чиновника и досељеника као и страних изасланика, још у време прве владе кнеза Милоша, одржавају посела на којима су се наше девојке „упознавале и упућивале у уређење стана, ... у разне ручне радове, причало о томе како се облачи у свету и разгледали се модни журнари, донети из Беча и Пеште. Ова посела су на изванредан начин била васпитни заводи“¹². Касније, у Заводу за више женско изражавање Леополда и Кларе Шпачек, у Београду, поред осталих вештина предвиђено је и обучавање девојака у пословима женске радиности¹³. Колико су цењени женски ручни радови показује и податак да се они појављују и као вредни згодици на једном балу који се у добротворне сврхе одржава у време владе кнеза Михајла¹⁴. Све ово говори о томе да се наше

³ Rupert — Mrazek, н. д. 78, помињу да се 1834. године у Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode, појављују разни напрти за делове ентеријера.

⁴ Leander Ch., Handbüchlein zur angenehme und nützliche Beschäftigung zur junge Damen, Wien 1828. Наведено као пример или М. Trollope, Domestic Manners of the Americans, из исте године. У истовременим „bazaars“ излазе упутства за вез под називом „радови за забаву“. (Frances Lichten, Decorative art of Victoria's era, New York, 1950, 12). Старе мустре за вез су објављене у каснијем издању — Altwiener Stickmuster, Wien 1923. Постоји још низ листова који доносе уз модне новитете и елементе за опрему ентеријера, а међу њима и шаблоне за вез. Занимљиво је да чак и код нас, мада знатно касније — Даница, лист за забаву и књижевност, који је излазио у Новом Саду, у једном броју из 1862. доноси додатак са цртежима (мустрада) за вез.

⁵ Rupert — Mrazek, н. д., 78. Мапе су припадале Joseph Danhauser-овој фабрици у Бечу, а настале су у периоду после 1835.

⁶ Исто, 77. Karl Schmidt рођен 1800. године у Прагу по завршетку Бечке академије отвара такву приватну сликарску школу.

⁷ Цртежима ученика Бечке цртачке школе за уметничке занате из периода од 1810—35. илустровао је своје дело J. Folnešic-Innenräume und Hausrat der Empire und Biedermeierzeit in Österreich — Ungarn, Wien 1903.

⁸ F. Kanitz, Serbien, historisch-etnografische Reisestudien aus den Jahren 1859—68, Leipzig 1868, 605.

⁹ Koos Judit, A „Nagy Károlyi királyi nemzeti fő iskola rajzoló intézété“, Nek ismeretlen dokumentumai, Az Iparművészeti múzeum és a Hopp Ferenc keletázsiai művészeti múzeum évkönyve VI, 1963, 93—114. Цртеж за вез сл. 2. напрт је Oláh Jozsef-а, ткачког помоћника, рађен 1843. године.

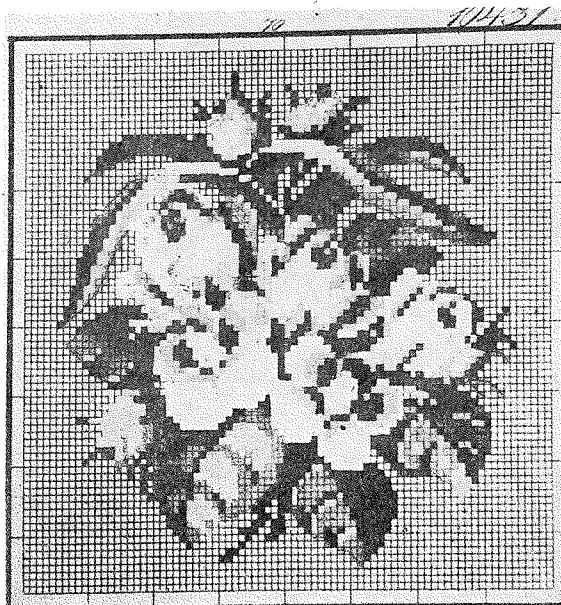
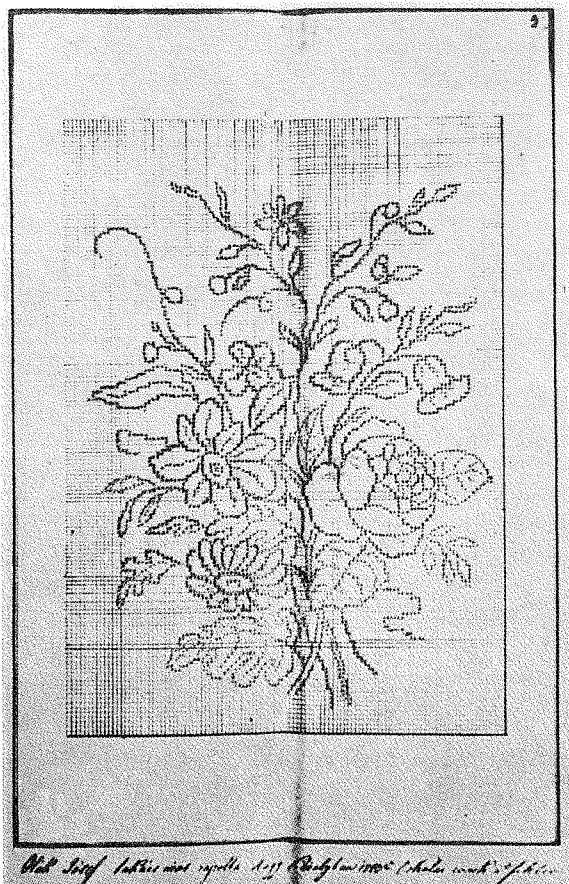
¹⁰ Molnár László, н. д., доноси комплетне спискове са именима и описима излаганих радова.

¹¹ Kossuth Lajos, Jelentés az első magyar Iparegisületi kiállításról, Pesten 1843, 69. У његовом извештају са изложбе се међу осталим хвали збирка женских ручних радова, а особито везене слике.

¹² Д. Поповић, Београд кроз векове, Београд 1964, 463.

¹³ Види се из текста огласа објављеног у Србским новинама, од 8 априла 1858. године. Завод је основан 1855. године.

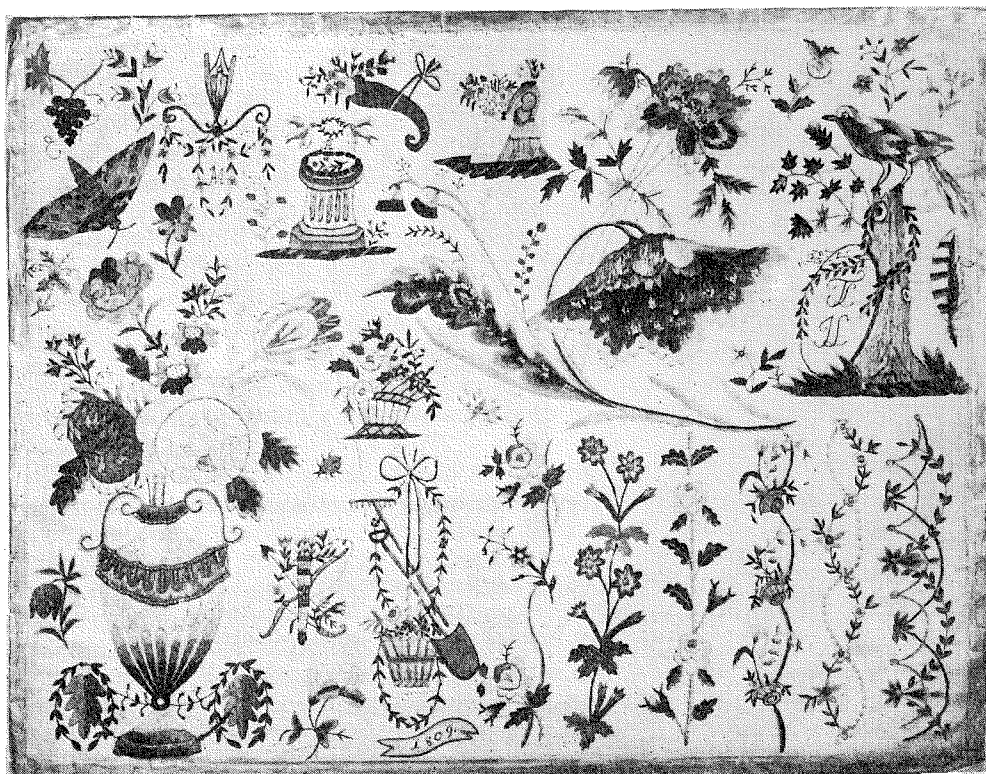
¹⁴ К. Христић, Записи старог београђанина, 359, 360.

Сл. 2. Сликани шаблон за вез, снимно Р. Живковић
 Fig. 2. Patron de broderie peint, photo: R. Živković

Сл. 1. Нацрт за вез из 1843. године, снимно Р. Живковић

Fig. 1. Croquis de broderie, 1843, photo: R. Živković

Сл. 3. Примерак веза из 1809. године, снимно И. Тробец
 Fig. 3. Exemple de broderie faite en 1809, photo: I. Trobec

девојке систематски обучавају, поред осталих вештина и у ручном раду и да је то један од важних елемената њиховог образовања, као и да се тај рад посебно цени и придаје му се значај и у нашој средини. Везови се раде на основу шаблона (сл. 1) где су контуре цртежа биле назначене тачкицама¹⁵, на хартији са размером (милиметарској), или је цртеж био насликан на истој врсти хартије¹⁶. На великој изложби одржаној 1851. у Лондону, биле су изложене мустре за вез (сл. 2) штампане у колору на канафасу, са наведеним начином рада¹⁷. Ово је била значајна новина у односу на раније шаблоне на папиру. С друге стране ово је било веће шаблонизирање рада, јер је везиља била спутана у односу на избор боја и њихово комбиновање.

Везе се на ђерђефу или на затегнутом раму. У погледу технике рада и избора материјала постоји више могућности. Везе се на платну конгреу или канафасу, а често се као подлога користи свила, најчешће атлас или тафт. У ранијем периоду нарочито није ретка употреба и перфориране хартије. На њој се најчешће везе перлама.

За вез се користи вишебојни памучни, свилени и вунени конач, а ради се и жанилом. Некад се комбинује више врста материјала. Честа је употреба перли, стаклених, вишебојних или металних, некад позлаћених. Перле се у неким случајевима користе за оживљавање и акцентовање појединих детаља. Извесни предмети су извезени косом, што захтева посебну пажњу и труд. На неким везовима, ради постизања пластичности, употребљава се као подлога слама.

Најчешће се везе „petit point“ бодом познатим и као „point de tapisserie“, који се у извесним случајевима поставља по вертикали. „Point de tapisserie“ употребљаван је за везове у Француској још у XVII веку¹⁸, а нарочито је распрострањен у XIX веку¹⁹. Везе се и пуним бодом неједнаке дужине бодова, званим „мађарски бод“²⁰, или положеним бодом званим „сликање иглом“²¹. Чест је и полукрстасти, а нарочито крстасти бод²². Перле су учвршћиване концем и са задње стране, што захтева специјалан начин рада, па је и добио назив „Perlstich“²³. Некад је коришћен и тзв. „пламени бод“²⁴.

Вез рађен по кућама брзо се распространио; постојала је велика потреба за њим, па су трговци почели да набављају много перлица, кончића, машиница, а с друге стране су продавали и готове производе. Наводимо податак, примера ради, да је само у Пешти 1840. године било 32 трговца који су трговали том робом^{24а}.

Поред сачуваног материјала постоје и писани документи да се у Србији током XIX века помињу разне врсте материјала које се користе и за вез. У трговачким вестима на пример, које средином века редовно доносе Србске новине, међу робом која се увози из Турске помиње се и ибришим²⁵. Нешто раније се у огласима страних трговаца који тргују са нама, међу осталом робом која се набраја наводе: „... пантљике, ибришими... и сваке струке конач“²⁶. Знатно су богатији архивски подаци на које се наилази у Протоколу увозног еспапа из Цесарије од 1839. до 1862. године²⁷. Сем различитих врста тканина и делова готове одеће помињу се на пример игле енглеског порекла, конци, златне и сребрне жице за вез, као и пакети манистре (перле). Често се цитира „бечки и пештански еспап“, „нирнбершки“ или „триестански“. Претпостављамо да би међу том робом могао да буде и материјал потребан за вез. У исто време у Србију се увозе разне врсте платна различитог порекла, на којима је евентуално могло да се везе, јер се из њихове спецификације то јасно не види, као и свилене тканине међу којима се помиње и атлас, који се често користи као подлога за вез.

Током XIX века у Србији се, што је сасвим разумљиво, раде везови у духу ранијих традиција и оријенталног стварања, што се одражава како у погледу намене, избора декора,

¹⁵ Koos Judit, н. д., сл. на стр. 97.

¹⁶ Frances Lichten, н. д., сл. на стр. 12. Она га назива „берлинским радом“ и напомиње да се преноси на канафас.

¹⁷ Исто, 12.

¹⁸ Онда су комбиновани вуна и свила већих и мањих бодова, Le XIXe siècle Français, Paris 1957, 158.

¹⁹ У то време у Паризу постоје атељеи који раде за рачун трговаца. Исто, 158.

²⁰ Thérèse de Dillmont, Encyclopedie der Weiblichen Handarbeiten, Mülhausen, 207.

²¹ Исто, 161.

²² Исто, 201.

²³ Исто, 203.

²⁴ Исто, 217.

^{24а} L. Molnar, н. д., 84.

²⁵ Србске новине од 8. априла 1858.

²⁶ Оглас је објавио пештански трговац Херман Енглендер у Пештанско-будимском скоротечи, у броју од 28. јануара 1843.

²⁷ Протокол се чува у Историјском архиву СР Србије у Београду.

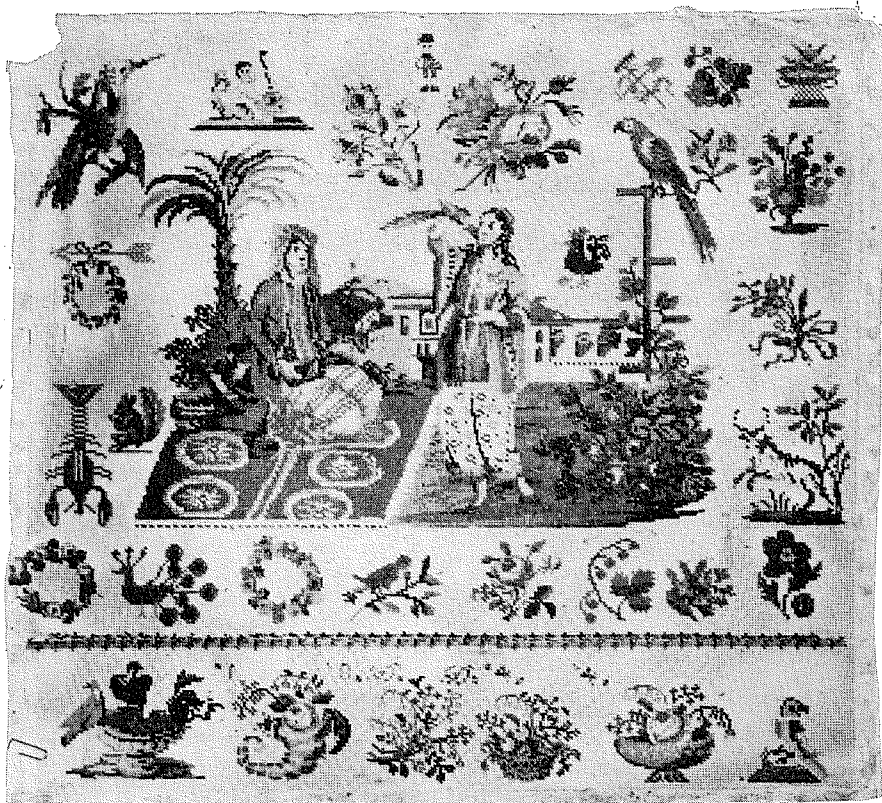
Сл. 4. Вез из 1822. године, снимко И. Тробец
 Fig. 4. Broderie faite en 1822, photo: I. Trobec

Сл. 5. Вез из 1869. године,
 снимко Р. Живковић
 Fig. 5. Broderie faite en 1869,
 photo: R. Živković

тако и у погледу материјала и технике рада. Мимо њих, мада у незнатнијој мери, израђују се везови директно под утицајем и са стилским карактеристикама савремене европске уметности. У исто време одговарајућу орнаменталну декорацију, особито цветне мотиве, омиљени декоративни елемент везова другог рококоа, налазимо и на ћилимима који се израђују у ужој Србији као и Војводини. Овај начин украшавања ћилима познат је под називом „бечке шаре“. Одговарајући начин декорисања у исто време карактерише и европску производњу ћилима, која се у погледу орнаментације стилски везује са ентеријером који допуњује. Ово је период индустријализовања у европској производњи тепиха, па је могућност омасовљавања појединих шаблона знатнија. Исти елементи декорације, мада незнатније, продиру и у украшавању оријенталних ћилима, што је природна последица потражње на европском тржишту.

Значајан утицај европског веза овог периода, готово његово директно преношење, како у погледу орнаментације тако и у погледу начина рада налазимо на женској шумадијској народној ношњи, а и на неким детаљима мушке одеће.

Сл. 6. Вез из 1844. године, фото Галерија фресака
 Fig. 6. Broderie faite en 1844, photo: Galerie des fresques

У стилском погледу на везовима се готово током читавог века одржавају елементи декорације типични за класицизам и каснију фазу развоја бидермајера, што је нарочито изражено употребом разноврсних амблема и симбола, карактеристичних за тај период. Цветни декор у почетку само назначен, неповезан композицијски, после четрдесетих година постаје садржај композиције. Развија се, постаје пун и богат педесетих година у време процвата другог рококоа. Мотив и његово обликовање се на каснијим везовима на изванредан начин расплињава и губи своје првобитне облике.

У погледу композиционе схеме на везовима, у прво време не постоји композицијско јединство. Као пример наводимо најстарији примерак веза из ове групе предмета, настао 1807. године (сл. 3). Везен је разнобојним свиленим концем на белом атласу. Извезени су различити детаљи који би могли да послуже не само као елементи композиције, већ и као сасвим посебне целине. Неки од њих имају симболично значење, поређани су без неког одређеног реда, али ипак чине хармоничну целину. Неки од ових елемената живеће још дуго, током целог столећа²⁸. Сентиментална нота и романтичарски дух времена које тек наступа наговештени су извесним детаљима као представом споменика или жене у клечећем ставу са цвећем у рукама. Класицистички симболи представе рога изобиља или тоболца са стрелама, чест су елеменат декорације и каснијих везова. Свет цвећа, птица и лептира доминира и на овом везу, а омиљен је елеменат украшавања знатно каснијих везова. Невешто изведени монограми, на каснијим радовима с много пажње и маште обликовани, постају елеменат декорације читавог низа радова, чак и њихова тема.

Систем стварања композиције подељене избором декоративних елемената, зависно од њиховог карактера, на два поља, у чијем су горњем делу извезени разни типови слова, латинице или готице, као и обликовање цифара, налазимо на тзв. „везовима са мустрама“²⁹, из

²⁸ Цветне лозице које се овде налазе употребљене су као декоративни елеменат на много каснијим везовима из наше збирке, инв. бр. 100 и 5260.

²⁹ У литератури се називају „Musterblatt“. Везови овог типа репродуковани су код L. Molnara, н. д., сл. 5, и код F. Lichten, н. д., сл. на стр. 15. Налазе се у музејима средње Европе као и Енглеске и Сев. Америке.

1822, (сл. 4), или на везу из 1869, (сл. 5). На њима су у доњем простору извезене мале композиције, или само извесни детаљи који би могли да послуже као елементи декорације. На првом су поред архитектуре у пејзажу најбројнији цветни орнаменти, нарочито венчићи, а на другом пасторалне сцене. Сентиментални дух времена забележен је представом гроба. Има и биљних орнамената, који су расплнути, што је карактеристично за касније радове. По ивицама тече украс од преломљене линије, типичан елеменат декорације бидермајера.

Вез на коме је на изванредан начин сачуван систем компоновања претходних, показује рад изведен перлама на перфорираној хартији из 1844 (сл. 6). Централна сцена представља исечак из живота на Оријенту. Костими, врт, чак и представа ћилима носе оријентално обележје, што није чудно јер мотиви инспирисани Оријентом су једна од тема романтичарског уметничког стваралаштва. Простор око централне сцене схваћен је као оквир, испуњен разним малим композицијама и детаљима. Богат је исечак из живота нарочито птица и цвећа. Љубав према природи којој се људи овог времена много посвећују, долази до изражаја и на овом везу. Од животиња ту су јелен, веверица, рак, а од птица штиглиц, голубови, паун, па чак и папагај. Цвеће испуњава корпе, рог изобиља, представљено је у виду граница и букета. Композиција је пример богате разноврсности тема и идеја свога времена.

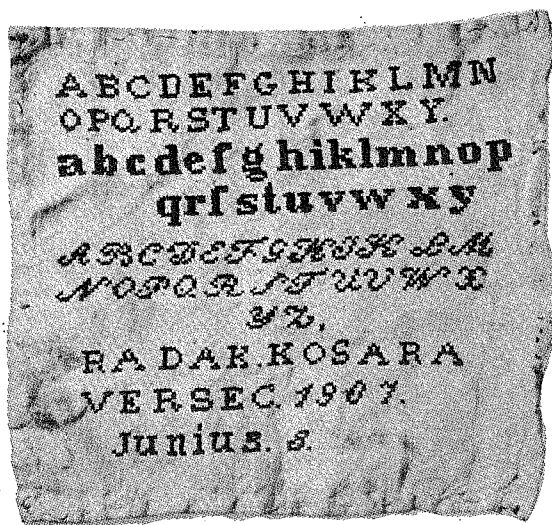
Вежба везења разних типова слова, успешно нацртаних и изведених са великом пажњом, постаје предмет неких примерака схваћених у стилу „везова са мустрадама“. Као пример наводимо вез из 1875 (сл. 7), рађен вуном на платну. Слова незнатно допуњена бројевима постављају се у хоризонталне појасеве, одвајане дискретним орнаментом. Знатно каснији вез из 1907 (сл. 8), чини низ слова компонованих у хоризонталним редовима, али без означавања појасева.

На свим до сада поменутих везовима забележена је година, иницијали, или пуна имена везиља, што на изванредан начин помаже њиховом ближем одређивању.

Сл. 8. Вез из 1907. године, фото Галерија фресака
Fig. 8. Broderie faite en 1907, photo: Galerie des fresques

Сл. 7. Вез из 1875. године, фото Галерија фресака
Fig. 7. Broderie faite en 1875, photo: Galerie des fresques

Сл. 9. Везени иницијали, фото Галерија фресака

Fig. 9. Initiales brodées, photo: Galerie des fresques

Слова абегеде компонована од цвећа, током XIX века најомиљенијег елемента декорације, једини су елемент композиције на везу (сл. 9). Везено је вуном на платну^{29а}.

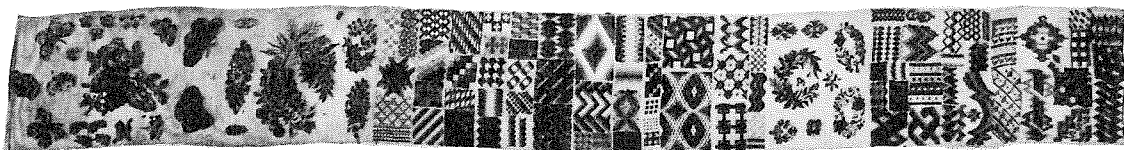
„Вез са мустрама“, мада друкчије композицијски решен, показује примерак (сл.10), формата јако издуженог, са темама које су поређане по хоризонтали у појасевима неједнаке ширине. Испуњен је цветном декорацијом, углавном венчићима од ружа и незаборавка, лептировима и разним комбинацијама геометријских орнамената, од којих је сваки могао да послужи као узорак за неки каснији рад. Орнаменти, углавном варијанте цик-цак линија или ромбова, карактеристични су нарочито за ткање. Везено је вуном на платну богатим избором бодова. Међу везовима које поседује наш Музеј налазимо неколико, који за тему имају један исечак или елемент узет са везова са узорцима. Ове теме су у тим случајевима обрађене као слободне композиције. Најуспелији су: вез перлама на перфорираној хартији, (сл. 11), на коме су представљена кола пуна цвећа, а вуку их лептирови које тера голуб^{29б}; или вез у чијем је центру разгранато дрво на које су слетели штиглици (сл. 12). Рађен је 1848. године на исти начин као и претходни³⁰. Венчићи са тракама прободени стрелом су тема веза на сл. 13, а налазимо их на везу са узорцима из 1844 (сл. 6).

^{29а} Сродне елементе геометријске декорације, као и одговарајући формат налазимо на везу означеном као „берлински рад вуном“ из средине XIX века, а налази се у Викторија и Алберт музеју у Лондону, Barbara Morris, *Victorian Embroidery*, New York, 1962, сл. на стр. 59.

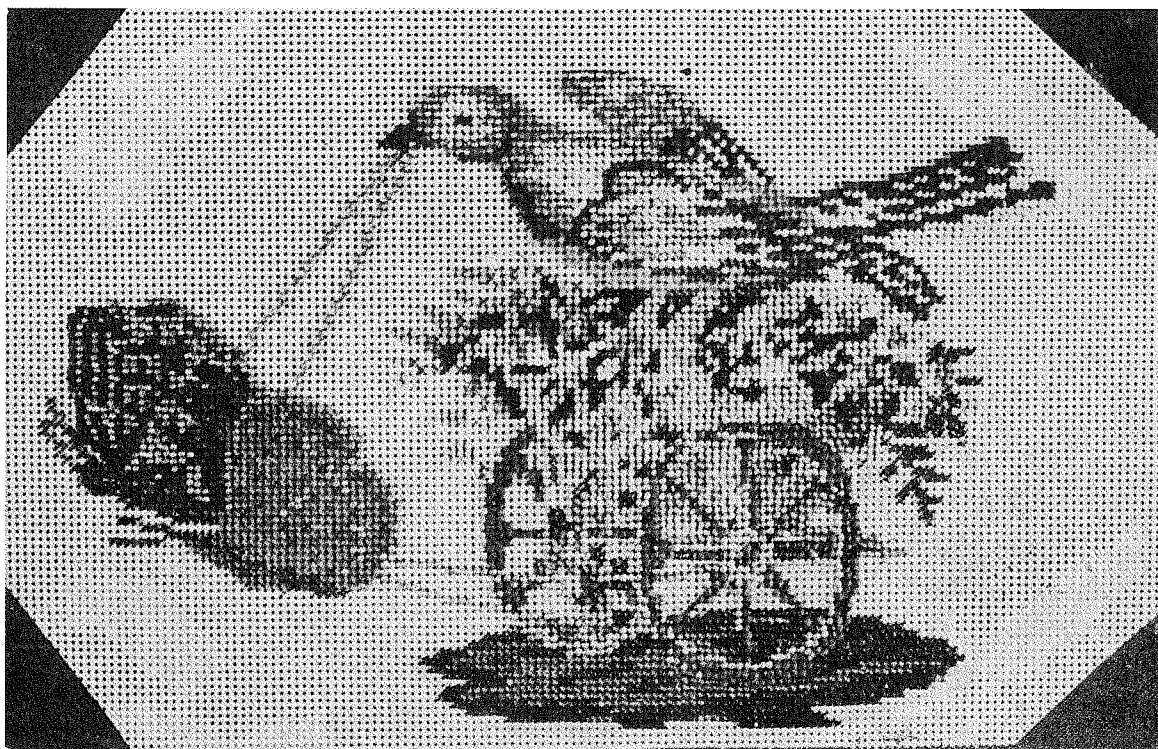
^{29б} Идентична представа која се налази на везу сл. 11 извезена је као једна од тема на везу са узорцима, који се чува у Викторија и Алберт музеју у Лондону, Barbara Morris, н. д., сл. на стр. 56.

³⁰ Оба веза су објављена, Д. Стојановић, Два бидермајер веза, Зборник 2 Музеја примењене уметности, Београд, 1956, стр. 114—118.

Сл. 10. Примерак веза са узорцима, фото Галерија фресака
 Fig. 10. Exemple de broderie avec son patron, photo: Galerie des fresques

Сл. 11. Вез перлама, снимео И. Тробец

Fig. 11. Broderie perlée, photo: I. Trobec

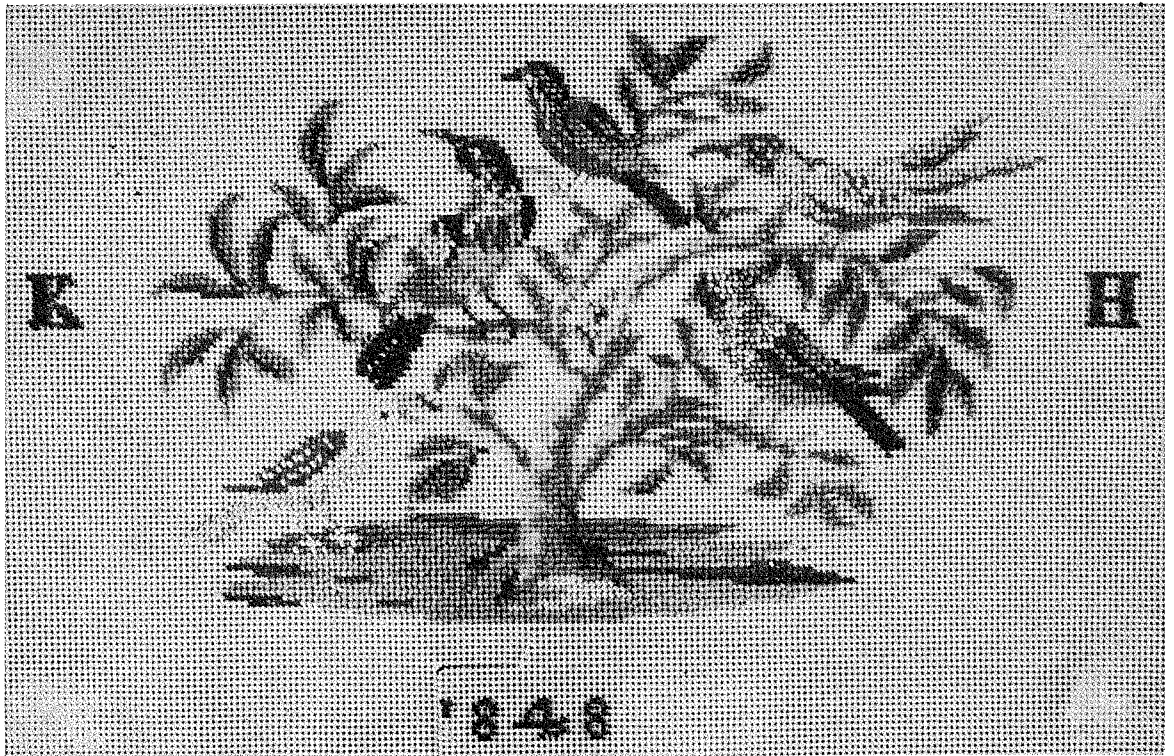
Мотив цветних букета, као једина тема, јавља се на везовима замишљеним као мале слике. Рађене су на перфорираној хартији комбиновањем материјала. Најомиљенији цвет је ружа, прати га различито цвеће, пупољци и листови. Свилени конач и жанила комбиновани су на везу сл. 14, а перле и жанила на везу сл. 15. Сличица истог жанра (сл. 16) сачувала је и сувремени рам. Извезена је жанилом и перлама, такође на перфорираној хартији. Вез на сл. 17 је исте стилске и тематске групе, занимљив је и у погледу технике рада, јер је преко сламе везено усправним бодовима „point de tapisserie“. На њему је представљена ваза са цвећем, где опет доминира ружа.

Стилску и техничку особеност представља сличица (сл. 18) из 1848. године. Извезена је као успомена на одређену личност. Сентиментализам романтизма изражен је избором теме, представом споменика са посветом, као и избором материјала од којег је изведена, наиме везена је власима косе³¹.

Замишљен као слика мањег формата, религиозног карактера је вез из 1853 (сл. 19). Представља Васкрсење Христово, а везен је перлама на перфорираној хартији. Једино овај вез из наше збирке третира тему религиозног карактера, мада оне нису ретке у оно време. Средици века припада везени јастук (сл. 20), који је можда првобитно замишљен као слика, са централном идиличном сценом у овалном оквиру и декоративним простором око ње, испуњеним биљним врежама са доминирајућим виновим листом³². Праву слику представља вез из 1847. (сл. 21). Његова тема, сеоска архитектура у пејзажу, са представом сељанке и дрветом на коме је као симбол укуса времена наиме тежње за егзотиком али без икакве логике,

³¹ Текст на споменику — Kisfaludy Károly Emléke, испод њега — Tisztelve szeretett Atyjanak! Fmlekul Maeskovits Fani 1848. Презиме је нашег порекла.

³² Извесне стилске сродности налазимо на сл. 1 на стр. 14, објављеној код F. Lichten, н. д.

Сл. 12. Вез из 1848. године снимео, И. Тробец

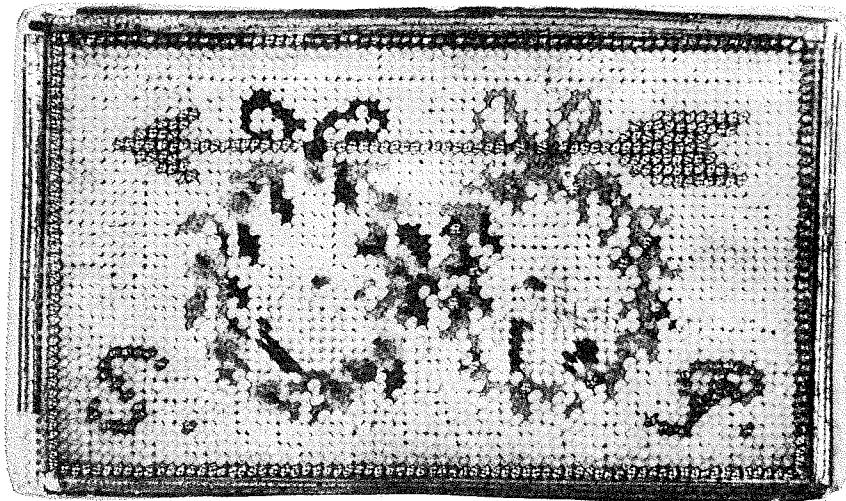
Fig. 12. Broderie faite en 1848, photo: I. Trobec

постављен папагај. Везена је вуненим нитима на платну, „point de tapisserie“ бодом. Сlike различитих формата, некад са сценама позајмљеним од познатих сликара ранијих периода, украшавају зидове грађанских кућа XIX века³³.

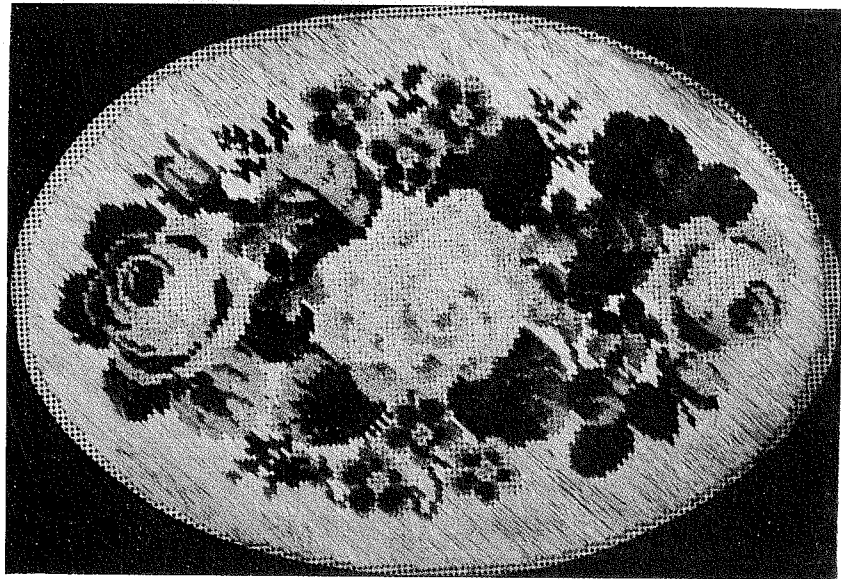
Низ употребних предмета украшених везом чува се у збирци текстила Музеја примењене уметности у Београду. Њихово декорисање сасвим је у духу везова о којима је до сада било речи. На њима су чести иницијали, а и године. На неким од њих, као украс се користе неки од елемената декорације који красе везове са узорцима. На корицама за визиткарте (сл. 22), изванредним у техничком и сликарском погледу, извезен је цветни венац, чији је основни елемент ружа. Везено је на свили, финим концем, врло ситним бодовима. По својој концепцији близак је француским радовима исте епохе.

Кутије се обично украшавају композицијама чији је основни мотив цвеће, некад комбиновано разним амблемима, надахнутим романтичарским схватањима, а некад је то омиљени инсект-лептир, иницијали и година. Кутије се везу и са две стране. Задња увек има скромнији украс. Кутија за цигаре (сл. 23) чини апсолутну стилску везу са раније анализираним сличицама украшеним везом. На њој се материјал комбинује, а централни мотив је букет ружа које уоквирује низ са срцима, једним од честих амблема романтичарске епохе. Кутија за визиткарте (сл. 24) из 1864. године, са централним пољем које испуњава цвет са границима постављен у оквир кривих, преломљених линија, карактеристичних за овај период. У сваком углу је по једна цифра године настанка. На кутији за визиткарте (сл. 25) постоје само иницијали без године, али је она по својим карактеристикама сигурно продукт средине века. Њеним декором доминира централна нежна композиција спојених цветних срца које у угловима на неки начин подржавају лептири. Ленгер, симбол наде, јавља се као централна тема декора новчаника из 1853. године (сл. 26). Украшавају га ружини цветови, као и лозица од незаборавака по ивицама. Са друге стране је цветна декорација у разуђеном оквиру. Букети ружа красе и две кутије за шибице (сл. 27 и 28). Ова последња носи и годину настанка — 1883. Кутија за наочаре (сл. 29) која стилски припада такође последњој четвртини XIX века, украшена је цветним декором, а у центру је лепо обликована рука, која нежно држи букетић, могла би да се тумачи као пружена рука пријатељства. Свет цвећа, амблема, симбола и алегорија, као што се из изложеног види, влада током читавог столећа.

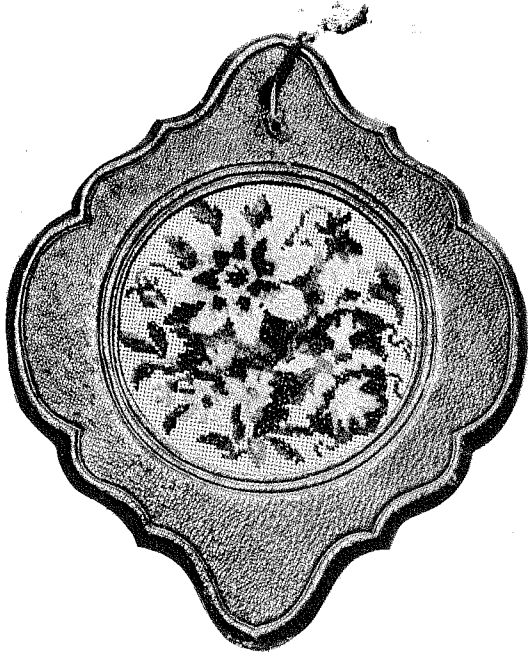
³³ F. Lichten, н. д., 11.

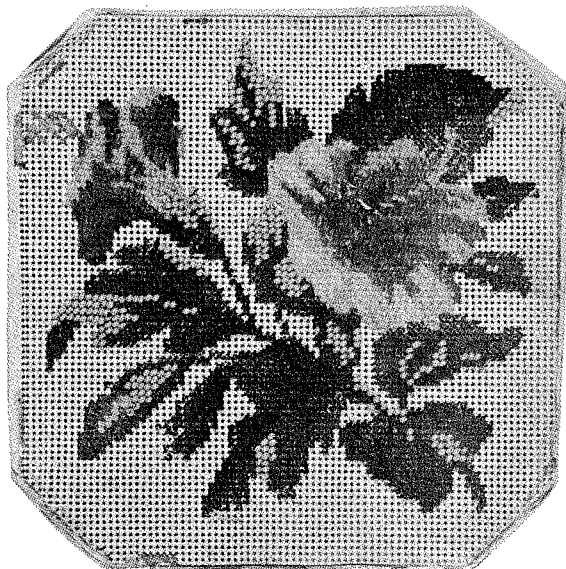
Сл. 13. Везени детаљ, фото
Галерија фресака
Fig. 13. Détail de broderie,
photo: Galerie des fresques

Сл. 14. Везена сличица,
фото Галерија фресака
Fig. 14. Image brodée, photo:
Galerie des fresques

Сл. 16. Везена сличица са рамом, снимео Р. Живковић
Fig. 16. Image brodée dans un cadre, photo: R. Živković

Сл. 15. Везена сличица, фото Галерија фресака
Fig. 15. Image brodée, photo: Galerie des fresques

Сл. 17. Вез преко сламе, фото Галерија фресака
Fig. 17. Broderie sur fonds de paille, photo: Galerie des fresques

Сл. 18. Вез из 1848. године, фото Галерија фресака
Fig. 18. Broderie faite en 1848, photo: Galerie des fresques

Сл. 19. Вез из 1853. године, фото Галерија фресака
Fig. 19. Broderie faite en 1853, photo: Galerie des fresques

Сл. 20. Везени јастук, снимко Б. Лукић
Fig. 20. Coussin brodé, photo: B. Lukić

Сл. 21. Везена слика из 1847, фото Галерија фресака
 Fig. 21. Image brodée, exécutée en 1847, photo: Galerie des fresques

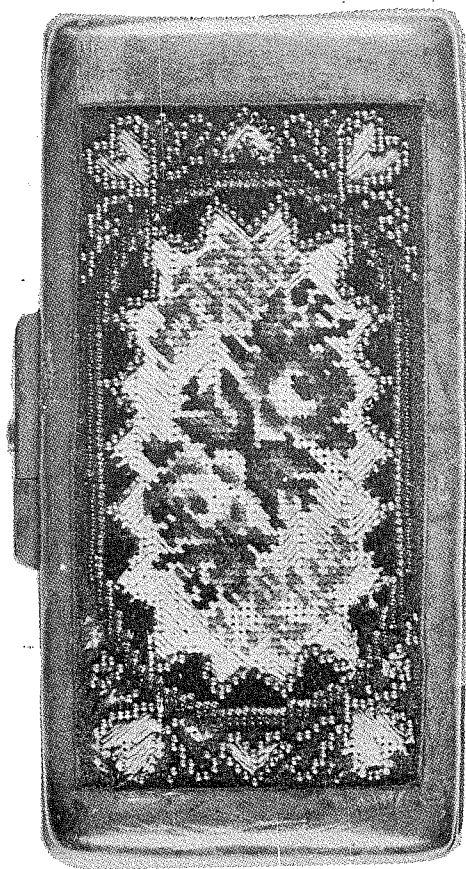
Сл. 22. Везене корице за визиткарте, снимиио Р Живковић
 Fig. 22. Etui pour cartes de visite, photo: R. Živković

Духу и уметничким схватањима варијанте другог рококоа, познатог као стил Наполеон III, припада мапа за писање (сл. 30), украшена натуралистичким букетом и птицом. Блиска је многим француским радовима, тканинама, пресвлакама за намештај и другим предметима³⁴. Везена је на свили, свиленим концем. Сродна јој је извезена трака, вероватно детаљ за украшавање одеће (сл. 31). Стилске аналогije са њима налазимо на белој атласној траци са утканим мотивима у истој боји из збирке Музеја инв. бр. 3995, као и на везеној марамници рађеној техником белог веза, инв. бр. 3998. По својим стилским карактеристикама ови предмети су продукти шесте деценије XIX века.

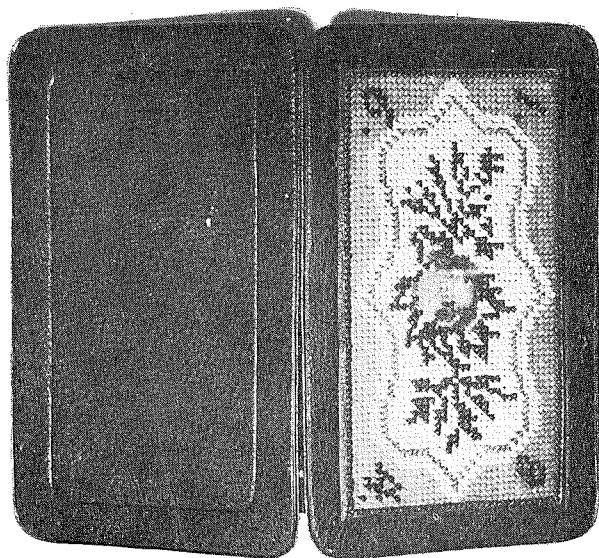
Колорит везова прве половине XIX века одликује се нежним тоналитетом, употребом углавном пастелних тонова ружичасте, плаве, зелене, жуте и смеђе боје. Тоновни средином века постају интензивнији, а на најкаснијим радовима појављују се чак врло јаки тонови раније коришћених боја.

Везови и везени предмети из збирке текстила нашег Музеја одраз су времена у коме су настали као и уметничких стремљења своје епохе, али нису и предмети уметничке вредности. То су успели радови обичних жена, у то време заинтересованих само за своју кућу и породицу. Улепшавање и утопљавање амбијента у коме породица живи основни је идеал и дужност жене. У неким случајевима жена се користи производима специјализованих занатлија, или су сачувани предмети резултат њихове заједничке сарадње. Они су значајан елемент за схватање и боље разумевање духа протеклих „стarih добрих времена“.

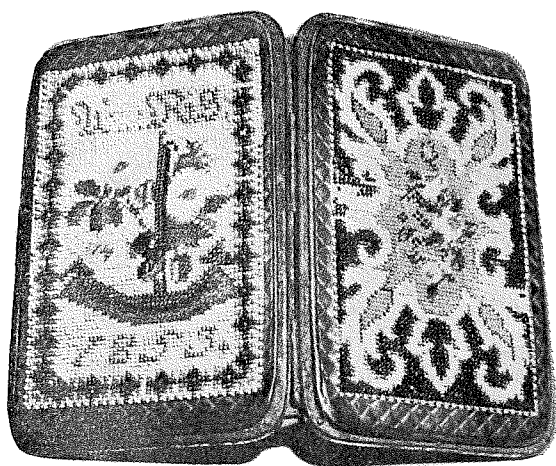
³⁴ Види сл. на стр. 174—177 у *Le XIXe siècle français*.

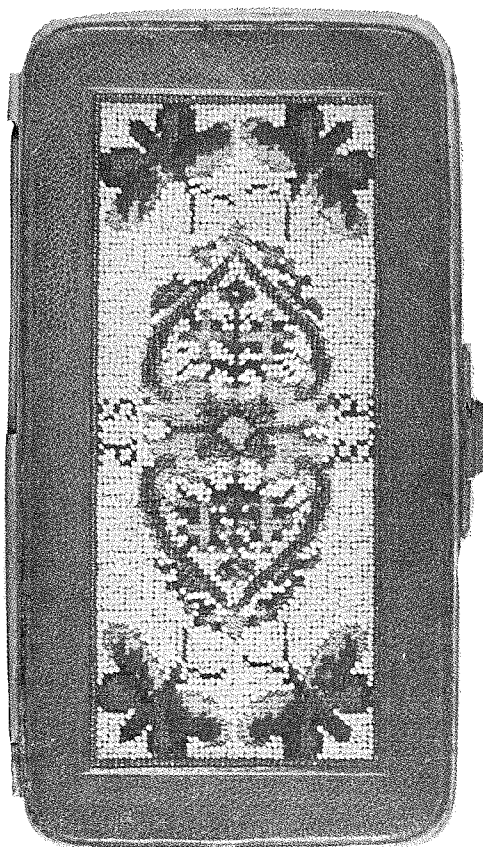
Сл. 23. Кутија за цигаре, снимо И. Тробе
Fig. 23. Etui à cigares, photo: I. Trobec

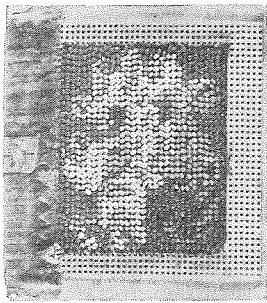
Сл. 24. Кутија за визиткарте из 1864. године, снимо Р. Живковић
Fig. 24. Boite pour cartes de visite, datant de 1864, photo: R. Živković

Сл. 26. Новчаник из 1853. године, снимо Р. Живковић
Fig. 26. Porte-monnaie, datant de 1853, photo: R. Živković

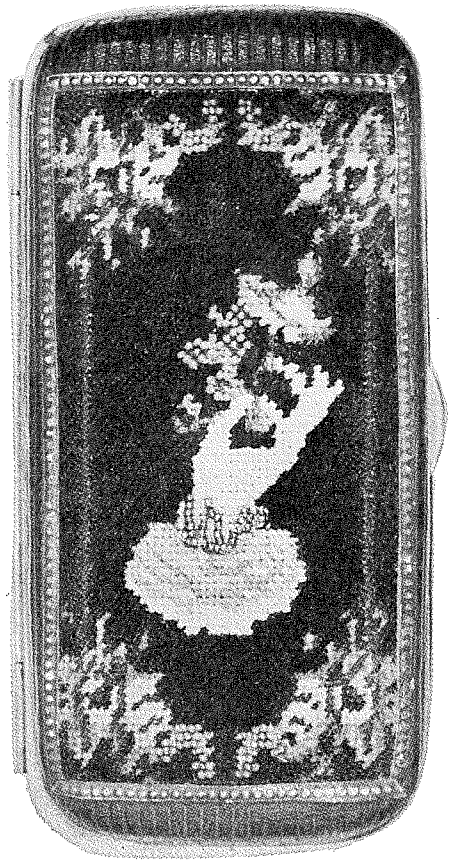
Сл. 25. Кутија за визиткарте, снимо И. Тробец
Fig. 25. Boite pour cartes de visite, photo: I. Trobec

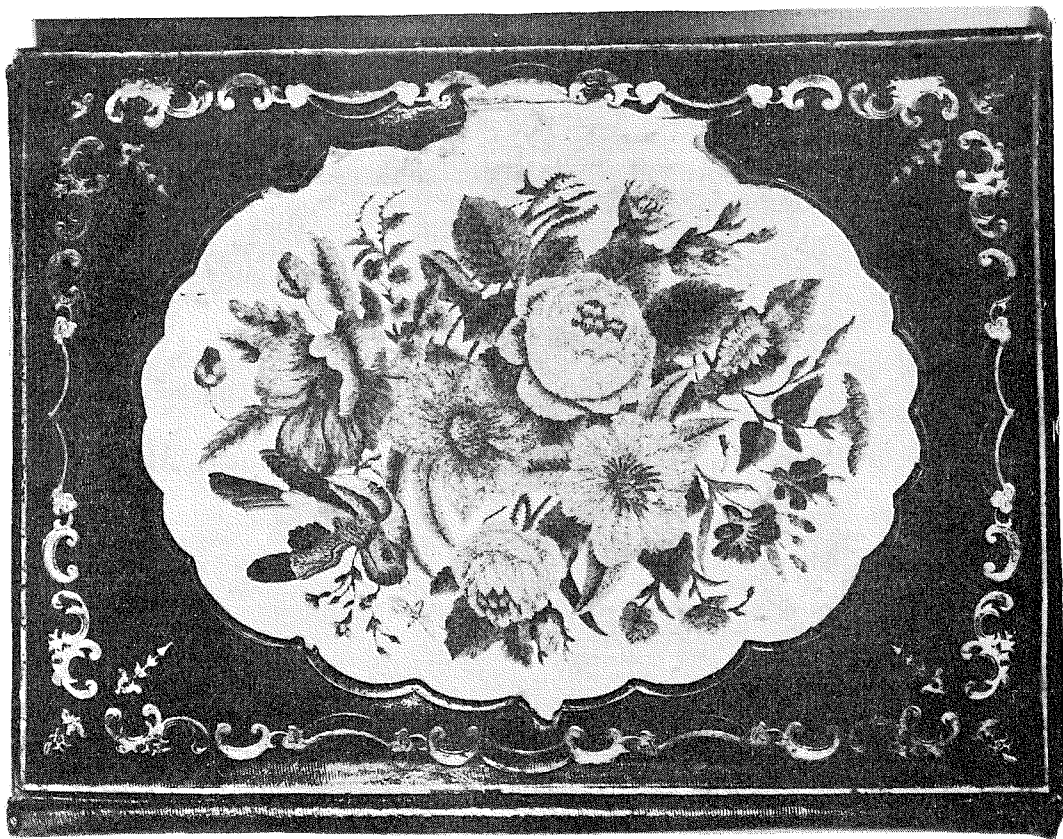
Сл. 27. Кутија за шибице, снимно И. Тробец
 Fig. 27. Boite à allumettes, photo: I. Trobec

Сл. 28. Кутија за шибице из 1883. године, фото
 Галерија фресака

Fig. 28. Boite à allumettes, datant de 1883, photo:
 Galerie des fresques

Сл. 29. Кутија за наочаре, фото Галерија фресака
 Fig. 29. Etui à lunettes, photo: Galerie des fresques

Сл. 30 Мапа за писање, снимно Р. Живковић

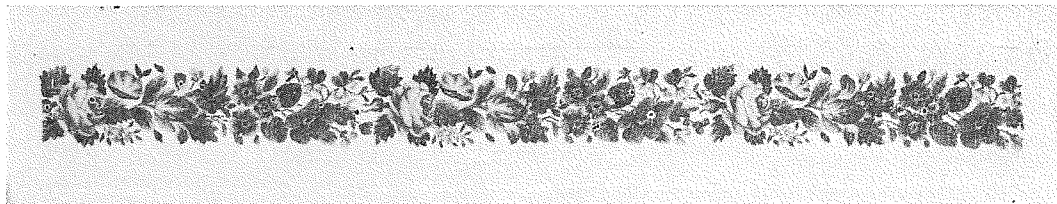
Fig. 30. Sous-main, photo: R. Živković

LES BRODERIES CARACTÉRISTIQUES DU „BIEDERMAIER“ ET DU SECOND ROCOCO

Le Musée des arts décoratifs possède une série de broderies et d'autres objets décorés de motifs brodés faites tout au long du XIXe siècle. Ces objets peuvent être répartis d'après leur façon et les traits caractéristiques de leur style en plusieurs catégories. L'objet le plus ancien date du classicisme et l'objet le plus récent des débuts de notre siècle. La plupart pourtant sont des produits de style Biedermaier ou du second rococo. Les broderies et les objets décorés de motifs brodés appartiennent à l'histoire culturelle, ils nous aident à connaître l'esprit des époques et des styles révolus et illustrent la culture de l'habitat au siècle précédent. Ces objets ont été conservés dans les familles bourgeoises de Yougoslavie, en particulier dans celles des régions appartenant, à l'époque, à l'empire austro-hongrois, mais des objets tout semblables, aux mêmes caractéristiques, étaient produits dans d'autres pays d'Europe et d'Amérique du Nord. Ils sont tout aussi bien un témoignage du goût viennois que de l'époque victorienne. Ces objets, qui sont devenus typiques pour l'époque et le style en question, se sont maintenus encore longtemps, tout au long du XIXe siècle et nous en rencontrons des dérivés même dans le nôtre. Ils étaient destinés à décorer les murs, à être donnés en cadeau à des êtres chers et souvent aussi à orner certains objets d'utilité. On a conservé diverses sortes de boîtes, de sous-mains, d'albums de dessins et de souvenirs, de fourreaux de verres et de bouteilles, de coussins, de colifichets brodés pour garnir les robes etc. A l'unité de style de ces objets répandus sur un si vaste territoire ont contribué, entre autres, les patrons qui, dès la première moitié du XIXe siècle, étaient publiés par les journaux de mode. Et, à la même époque, apparaissent aussi des manuels de broderie. La broderie s'apprend à l'école et dans les pensionnats de jeunes filles. On brode au tambour et sur des métiers. Comme fonds on emploie le canevas, la sparterie ou la soie, de préférence le taffetas ou le satin. Au début de cette époque l'on brodait volontiers sur du papier perforé. Les broderies sont exécutées avec des fils de coton, de soie ou de laine, mais aussi à la chenille, ou en enfilant des perles, ou même en se servant de cheveux. Le choix des points employés est très grand, le point le plus fréquent est le point de tapisserie. Quant aux éléments stylistiques, l'on rencontre presque tout au long du siècle des motifs typiques de la décoration „Biedermaier“, en particulier un grand nombre d'emblèmes et de symboles variés. Les motifs à fleurs qui, au début n'étaient qu'indiqués et n'entraient pas dans la composition, deviennent, après les années quarante, l'essence même de cette composition. Tout un monde de fleurs, d'oiseaux et de papillons s'épanouit, représentant un fragment de la vie de la nature. La broderie des divers types de caractères gothiques ou latins est aussi fréquemment pratiquée comme exercice. Sur un grand nombre de broderies est marquée la date de son exécution et les initiales ou même le nom entier de la brodeuse, ce qui, jusqu'à un certain point, aide à les situer avec précision. Les coloris au début du siècle sont tenus dans les nuances douces des tons plats roses, bleus, verts, jaunes et bruns. Vers le milieu du siècle, la tonalité devient plus intense et vers la fin du siècle apparaissent même des tons très crus des couleurs utilisées auparavant.

Les broderies et les objets brodés appartenant à la collection textile de notre musée reflètent le temps dans lequel ils ont vu le jour et les tendances artistiques de l'époque, mais ce ne sont pas des œuvres d'art. Ce sont des ouvrages faits avec goût par quelque femme d'intérieur à cette époque où la femme ne s'intéressait qu'à son intérieur et à sa famille. Elle considérait son devoir d'orne et de rendre agréable l'ambiance dans laquelle vivait sa famille comme sa raison d'être. Parfois elle se servait à cette fin des œuvres artisanales, d'autres fois, les objets conservés sont le résultat de la collaboration de l'artisan et de la femme d'intérieur. En tout cas ces objets ont leur importance et nous aident à mieux connaître et comprendre l'esprit du „bon vieux temps“.

D. STOJANOVIĆ

Сл. 31. Везена трака, фото Галерија фресака

Fig. 31. Ruban brodé, photo: Galerie des fresques